

Kantarağasızâde Ömer Selahaddin

Âdil Mevlâ

Hazırlayan: Murat Lüleci

YAYIN NO: 1056

ÂDİL MEVLÂ

Kantarağasızâde Ömer Selahaddin

© Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Sertifika No: 50417

1. Basım: Eylül 2021

ISBN: 978-625-7201-56-8

Kapak: *Kenan Özcan*

Sayfa Düzeni: *Nurel Naycı*

Baskı-Cilt: *Çevik Matbaacılık*

Davutpaşa Cad. Besler İş Merkezi No: 20/18-19 Topkapı / İstanbul

Tel: (0212) 501 30 19

Kapak Baskı: *Saner Matbaacılık*

BİLGE KÜLTÜR SANAT

Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han No: 1 Kat: 1 34110 Cağaloğlu / İstanbul

Tel: (0212) 520 72 53 (Pbx) Faks: (0212) 511 47 74

bilge@bilgeyayincilik.com www.bilgeyayincilik.com

Kantarağasızâde Ömer Selahaddin

Âdil Mevlâ

Hazırlayan: Murat Lüleci

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....7

BİRİNCİ BÖLÜM

KANTARAĞASIZÂDE ÖMER SELAHADDİN

Yaşamı ve Ailesi	11
Gazeteci Kimliği ve Gazetecilik Faaliyetleri	12
Arkeoloji Çalışmaları ve Müzecilik Faaliyetleri.....	15
Edebî Şahsiyeti	16
<i>Âdil Mevlâ</i> Üzerine.....	17
Kantarağasızâde'de Dil Bilinci	19
Eserleri	20

İKİNCİ BÖLÜM

ÂDİL MEVLÂ

Tabi'in İfadesi.....	27
Âdil Mevlâ	29
Lügatçe.....	103

ÖNSÖZ

Kantarağasızâde Ömer Selahaddin (1878-1943), Osmanlı Devleti'nin son dönemi ile modern Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna şahitlik etmiş bir aydın ve kültür adamıdır. Kantarağasızâde, dönemin sancılı geçen kültür ve sanat hayatını da deneyimlemiş, aktif gazeteciliğin yanı sıra arkeolog ve yazar kimlikleriyle de ön plana çıkmıştır. Elinizdeki bu eser, Türk kültür tarihinin en çalkantılı dönemlerinden birine şahitlik etmiş bir aydının, yerel kültür unsurlarına yer verdiği bir anlatıdır. *Âdil Mevlâ*, aynı zamanda, yazdıkları ihmal edilmiş bir yazar olarak Kantarağasızâde'yi Türk okuruyla buluşturma çabasının bir ürünüdür.

Türk tarihinde efe ve zeybeklerin özel bir yeri vardır ve Kantarağasızâde Ömer Selahaddin bu kültürün tespiti ve ortaya konmasında önemli bir görev yerine getirmiş, bilinçli bir çaba sarf etmiştir. Elinizdeki bu kitap, Kantarağasızâde'nin eserlerinden *Âdil Mevlâ*'nın tanıtılması arzusunun da bir ürünüdür.

Âdil Mevlâ'nın yayına hazırlanmasında büyük destek ve yardımlarını gördüğüm Sayın Prof. Dr. Belkıs Altunış GÜRSOY'a şükran borçluyum. Ayrıca Kantarağasızâde'nin belge niteliği taşıyan fotoğraflarını benimle paylaşma nezaketini gösteren Doç. Dr. Akın ERSOY'a ve İzmir Müzesi Müdürü Sayın Hünkâr KESER'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Murat Lüleci
İstanbul, 2021

BİRİNCİ BÖLÜM

KANTARAĞASIZÂDE ÖMER SELAHADDİN

Yaşamı ve Ailesi

Kantarağasızâde Ömer Selahaddin (Ömer Selahaddin Kantar) İzmir'in tanınmış ailelerinden Kantarağasızâdele-
rin oğlu olarak 1878 yılında İzmir'de dünyaya geldi. Babası
Kantarağasızâde Mehmed Tefvik Bey, 1880'lerde İzmir
Ticaret Mahkemesi ikinci reisi idi. Mehmed Tefvik Bey,
İzmir Vilayet Salnâmesinde (1296/1878-1879) İzmir Tica-
ret Mahkemesi görevlileri arasında ve daimî üye olarak
Kantarağasızâde Mehmed Tefvik Efendi saniye biçimin-
de yer alır.¹ Mehmed Tefvik Bey'in sert ve nükteci bir ki-
şiliğe sahip olduğu ve duruşmalar sırasındaki mizahî ki-
şiliği ile tanındığı bilinmektedir.

Kantarağasızâde erken yaşlarda roman denemeleri
kaleme almaya başlamış, yirmi yaşına gelmeden gazete-
cilik faaliyetlerine girişmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında
yayın hayatına başlayan ve yazarları arasında Muhittin
Birgen, İbrahim Necmi Dilmen ve Kazım Nami Duru gibi
isimlerin yer aldığı *Halk* gazetesi 14 Kanun-ı sâni 1926 ta-
rihli sayısında bir yandan Kantarağasızâde'yi tanıtırken,
diğer yandan yakında tefrika edilecek *Gaadana* (Kara Da-
na) romanını da okurlarına şu sözlerle müjdeler: "Kanta-
rağasızâde Selahaddin Bey kimdir? Kar'ilerimize bu millî
oyunun müellifini takdim edelim: Kantarağasızâde Ömer

1 Akmandar Demirci, Osmanlı Devleti'nde Taşra Ticaret Mahkeme-
leri. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim
Dalı Doktora Tezi, 2019, 198.

Selahaddin Bey, İzmir'in eski kalem sahiplerinden Mustafa Refik Bey'in oğludur. Bugün 46 yaşında olan bu Halk muharriri, on üç yaşında roman yazmaya, yirmi yaşına varmadan gazetecilik etmeye kalkışmış ateşli bir dimağdır. Ömrünü ser-âzâd geçirmiş ancak İzmir işgalinden sonra Antalya'ya giderek orada teehhül etmiştir. Yakında tefrika sütunlarımızda takip edeceğiniz orijinal, canlı, okuması da temaşası kadar zevk verici, güzel millî piyesin müellifi işte böyle bir zattır.”²

Gazeteci Kimliği ve Gazetecilik Faaliyetleri

Yaşadığı dönemde İzmir'in en renkli simalarından biri olarak kabul edilen Kantarağasızâde'nin en dikkat çekici yönlerinin başında II. Meşrutiyet döneminde başlayan gazetecilik faaliyetleri gelir. Soner Yalçın'ın 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması'nın ardından Osmanlı Devleti'nin Almanlarla yakınlaşması bağlamında paylaştığı bir anekdot, Kantarağasızâde'nin o günlerde İzmir'deki şöhreti hakkında fikir verebilecek niteliktedir: “1880 yılında Almanların Osmanlı'daki yatırımları 40 milyon marktı. Bu miktar 1913 yılında 600 milyon marka yükselecekti. Osmanlı ordusunu artık Alman subaylar eğitmeye başlamıştı. Gündelik hayatta da Alman rüzgârı esiyordu... İzmir'de o günlerde herkes, Alman İmparatoru II. Wilhelm gibi bıyıklarının uçlarını yukarı buran Kantarağasızâde Ömer Selaheddin Bey'in bu yeni tipini konuşuyordu. Hem elmas yüzük takıp hem de yüzüklü parmağından eldivenine

2 Mevlüt Çelebi, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Sıradışı Bir Gazete: Halk Gazetesi, *Türk Basın Tarihi* (Türk Basın Tarihi Uluslararası Sempozyumu 19-21 Ekim 2016 - Elazığ), II. Cilt, Yayına Haz. Merve Uğur, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2018, 1181.

delik açtığı için kent, görgüsüz diye gizli gizli alay ettiği, Kapanîzâdelerin damadı Osmanzâde Rüşdü Bey'in dedikodusunu bile geride bırakmıştı, bu Alman bıyığı modası... Zamanla bu Alman bıyığı, başta subaylar olmak üzere Osmanlı askerlerinin çoğunu etkileyecekti.”³

Kantarağasızâde, II. Meşrutiyet döneminde İzmir’de çıkmaya başlayan *Mülhakat* gazetesinin başyazarıdır. “Birçok gazete ve dergide başyazar olarak çalışan yazar, 1918 yılında *Zeybek* adıyla haftalık bir mizah gazetesi çıkarır. Burada Kahbe Deli imzasıyla efeliği yücelten yazılar yayımlar. 1919 Nisan’dan itibaren de *Zeybek*’in yerine günlük olarak *Efe* gazetesini çıkarmaya başlar. Ancak Yunan işgali dolayısıyla gazete kapanmak zorunda kalır. Çünkü işgal kuvvetleri gazetenin idarehanesini tahrip ederek yazarın bütün eserlerini ve evrakını talan ederler. Millî Mücadele’de Kuva-yı Milliye’ye katılarak Antalya’da *Antalya* gazetesinin başyazarlığını yapan Ömer Selahaddin, kurtuluştan sonra tekrar İzmir’e dönerek gazete ve dergilerde Karadana ve Kantarcıoğlu takma adlarıyla yazılar yazmış, bu arada edebî eserlerini de tefrika etmiştir.”⁴

Kantarağasızâde’nin başyazarlığını yaptığı *Mülhakat* gazetesi şu vizyon ile okurunun karşısındadır: “Şimdilik haftada bir, pazar günleri çıkan bu ahali dostu (demokrat) tenkit gazetesinin mesleği doğru söyleyebilmektir.”⁵ II. Meşrutiyet’in çalkantılı döneminde böyle bir vizyona sahip olmak, Kantarağasızâde’nin aydın tavrının ve öngörülü kişiliğinin bir yansımasıdır. Efdal Sevinçli, o döneme ve Kantarağasızâde’ye dair şu bilgileri paylaşır: “Toplumsal tarihimizde II. Meşrutiyet Dönemi, kaynayan bir kazandı.

3 Soner Yalçın, *Efendi: Beyaz Türklerin Büyük Sırrı*. İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2004, 50.

4 Huyugüzel, *a.g.e.*, 353-4.

5 Efdal Sevinçli, *İzmir Basın Tarihi: Gazeteler Dergiler*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, 2019, 124.

Düşünce ve basın özgürlüğü yönünden bu yıllarda süren tartışmalar, kazanımlar, acılar, sevinçler hep birbirine karışır. *Mülhakat*'ın sahibi ve başyazarı Ömer Selahaddin (Kantar) Bey'in gazetesinde yazdığı eleştiriler, dönemin valisi, ünlü komutan Mahmud Muhtar Paşa'nın hiç hoşuna gitmez. Vali Mahmud Muhtar Paşa, Selahaddin Bey'e ders vermek üzere hemen bir kabadayı görevlendirir. Ancak, kendisini dövmeye gelen kabadayıyı silahıyla kovalayan Selahaddin Bey, 'Hükümet hem hırsızdır! Hem katildir!' diye attığı başlıkla korkusuzluğunu gösterse de *Mülhakat*'ın uzun ömürlü olmasını sağlayamaz."⁶

Kantarağasızâde'nin II. Meşrutiyet yılları ile birlikte hız verdiği gazetecilik faaliyetleri, keskin kalemi ve mizah yeteneği sayesinde, kendisinin İzmir ve çevresinde tanınmasını sağlamıştır. Araştırmacı-tarihçi Sabri Yetkin, Kantarağasızâde'ye dair şu bilgilere yer verir: "Selahaddin Bey, İzmir'in yetiştirdiği aydın kişiliklerden biri olup oldukça kuvvetli bir kaleme sahiptir. Bu kişi, *Mülhakat* gazetesindeki başyazarlığının yanı sıra, *Köylü* gazetesinde de yazarlık görevini sürdürmüştür. Selahaddin Bey, basınla olan ilişkisini zamanla artırmış, mütareke döneminde Zeybek isminde (bugüne kadar elde edilemeyen) bir gazete daha çıkarmıştır."⁷

Kantarağasızâde'nin *Zeybek* ismi ile çıkarmaya başladığı bu gazetenin Millî Mücadele yıllarında özel bir öneme sahip olduğunu söylememiz gerekir. Hakan Yaşar, Mondros Mütarekesi'nin ardından İtilaf Devletleri'nin işgallerinin başladığı süreçte devlet ricalinin daha önce eşkıya ile özdeş gördüğü zeybeklerin dağdan inmesi için büyük çaba sarf ettiğini kaydeder. Kantarağasızâde'nin gazetecilik faaliyetleri tam da bu noktada devlet ricali ile

6 Seval Deniz Karahaliloğlu, İzmir Basınının 200 yıllık tarihi ve Efdal Sevinçli. *İzGazete* (19.1.2020). <https://www.izgazete.net/medya/izmir-basininin-200-yillik-tarihi-ve-efdal-sevincli-h43108.html>

7 Yetkin, *a.g.e.*, 99.

zeybekler arasında bir arabuluculuk işlevi yerine getirdiğini düşünmemizi sağlar: Hatta Ömer Selahaddin Bey, bu amaçla 22 Kasım 1918'de “Zeybek” isimli bir gazete bile çıkarmaya başladı. O, başyazarlığını da yaptığı gazetesinde bir yandan zeybek ve efe kültürünü tanıtmaya çalışırken, diğer yandan da onların mertliklerinden, yiğitliklerinden, peygamberlerine ve padişahlarına olan sevgi ve bağlılıklarından bahsediyordu. Yine Ömer Selahaddin Bey tarafından neşredilen Efe gazetesi ise efeleri birer kahraman olarak tanıttıktan sonra ‘Bizim en büyük efemiz ise, Karakeçili Aşireti Beği Osmançık oğlu kudretlü, kerametlü, Padişahımız Sultan Mehmed Vahideddin Han Efemiz hazretleridir’ diyerek Sultan Vahdeddin’i başefe olarak ilan ediyordu.”⁸ Bütün bunlar, özellikle o dönemde İzmir basınının en renkli simalarından biri olan Kantarağasızâde’nin gazeteciliği bir tür toplumsal sorumluluk biçiminde üstlendiğini göstermektedir.

Arkeoloji Çalışmaları ve Müzecilik Faaliyetleri

Kantarağasızâde’nin 1932-1941 yılları arasında Alman arkeolog ve mimarlık tarihi araştırmacısı Rudolf Nauman ile birlikte yürüttüğü Smyrna Agorası kazıları, Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen en önemli arkeolojik kazılar arasında yer almaktadır. Kantarağasızâde’nin öncülüğünde başlayan müzecilik ve kazı faaliyetleri Cumhuriyet sonrası için de önemini muhafaza etmiş, özellikle Ege bölgesinde sonradan gerçekleştirilecek kazı faaliyetleri için de öncü rol oynamıştır.

8 Hakan Yaşar, “Mondros Mütarekesinden Yunan İşgaline Batı Anadolu’da Eşkıyalık ve Asayışı Sağlama Çabaları” *Humanitas Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 4/8 (2016): 378.

1927 yılında İzmir'in ilk arkeoloji müzesi Âsâr-ı Atika Müzesi'ni kuran Kantarağasızâde'nin arkeolog oluşu, onun, yerleşik kültüre bağlılığını da gösterir. Kantarağasızâde "İzmir Arkeoloji Müzesi'nin gelişmesi için çok emek harcamış, İzmir Agorası'nın kazılmasında büyük katkıları olmuş ve Cumhuriyet döneminde Kantar soyadını alarak, uzun yıllar İzmir Arkeoloji Müzesi müdürlüğü yapmıştır"⁹ Âsâr-ı Atika Müzesi'ni 2 Şubat 1931 tarihinde ziyaret eden Gazi Mustafa Kemal Atatürk, müzenin defterine şu notu düşmüştür: "İzmir Âsâr-ı Atika Müzesi'ni gezdim. Büyük himmet ve dikkatle istifadeli bir hâle getirilmiş, memnun oldum."

Edebî Şahsiyeti

Efdal Sevinçli, Kantarağasızâde'ye dair şu bilgileri verir: "Ömer Selahaddin Kantar benzersiz, renkli kimliğiyle çok özel bir insan. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Agora'da ilk kazıyı yapan, İzmir'in ilk müze müdürü olan Kantar Selahaddin Bey, Ödemiş ağzıyla yazdığı iki perdelik *Gaa Dana (Kara Dana)* (1927) piyesiyle o dönem İzmir'de çok ünlenmiştir. Piyenin Söke'de (Ekim 1921) sahnelenişine ilişkin yapılan eleştiri, işgal yıllarının tanıklığını çok güzel yansıtır."¹⁰

Kantarağasızâde'nin edebî şahsiyeti ve eserlerine dair Ömer Faruk Huyugüzel şu görüşlere yer verir: "Ömer Selahaddin'in gerek makalelerinde gerekse edebî eserlerinde sık sık ele aldığı zeybek ve efeler, Türk milletinin hayat felsefesini temsil eden sade halk kahramanları olarak tasvir edilirler. Bunlar Osmanlı idaresinin ve gayrimüslim unsurların karşısında Türk halkını temsil eden,

9 Sabri Yetkin, "Mülhakat: II. Meşrutiyet İzmir'inin Bilinmeyen ve Demokrat Söylemli Gazetesi" *Kebikeç* 4 (1996): 99

10 Karahaliloğlu, a.g.m.